

DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL ASOSLARI

Muxtorov Suxrob Axrorqul o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: mukhtorovsukhrob0021@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20772212>

Bugungi kunda davlat moliyaviy nazorati davlat resurslaridan qonuniy, maqsadli va natijador foydalanishni ta'minlaydigan muhim boshqaruv institutlaridan biri hisoblanadi. Byudjet mablag'lari hajmining yildan-yilga ortib borishi, davlat dasturlari ko'lamining kengayishi hamda jamoatchilikning ochiqlik va hisobdorlikka bo'lgan talabi ushbu tizimni institutsional jihatdan rivojlantirish zaruratini kuchaytirmoqda.

Davlat moliyaviy nazorati tizimining institutsional rivojlanishi faqat tekshiruv organlari sonini ko'paytirish emas, balki ularning vazifalarini aniq taqsimlash, tashqi audit, ichki audit va moliyaviy nazorat organlari o'rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish, yagona metodologiya va raqamli monitoring mexanizmlarini joriy etishni anglatadi.

2024-yilda O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti xarajatlari 310,9 trln so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yil uchun 344,6 trln so'm, 2026-yil uchun esa 384,9 trln so'm miqdorida rejalashtirilgan. Ushbu ko'rsatkichlar byudjet mablag'lari ustidan samarali moliyaviy nazoratni tashkil etish va nazorat institutlarining salohiyatini oshirish dolzarb ekanini ko'rsatadi.

2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasida davlat moliyaviy statistikasi va hisobotlarini axborot tizimlari orqali tayyorlash, ularni xalqaro standartlarga yaqinlashtirish hamda davlat moliyasi bo'yicha ma'lumotlar sifatini oshirish vazifalari belgilangan. Bu esa moliyaviy nazorat tizimining institutsional rivojlanishida raqamli infratuzilma markaziy o'rin tutishini anglatadi.

Amaliyotda ayrim nazorat institutlari faoliyatining bir-birini takrorlashi, audit tavsiyalari ijrosi bo'yicha yagona monitoring mexanizmining yetarli darajada ishlamasligi va nazorat tadbirlarining asosan aniqlangan kamchiliklarni qayd etishga qaratilishi tizim samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shu bois institutsional rivojlanishning muhim sharti — nazorat organlari o'rtasida vakolatlar, axborot oqimi va metodologik yondashuvlarning muvofiqligini ta'minlashdir.

Davlat moliyaviy nazorati tizimida tashqi audit, ichki audit, g'aznachilik nazorati, davlat xaridlari nazorati va byudjet ijrosi monitoringi o'zaro bog'liq holda ishlashi lozim. Har bir institutning vazifasi aniq belgilanganda takroriy tekshiruvlar kamayadi, byudjet tashkilotlariga ortiqcha ma'muriy yuk tushmaydi va aniqlangan kamchiliklar bo'yicha aniq mas'uliyat shakllanadi.

Xalqaro tadqiqotlarda ham davlat sektorida audit va moliyaviy nazoratning samaradorligi institutsional mustaqillik, rahbariyat qo'llab-quvvatlashi, auditorlar malakasi, raqamli axborot tizimlari va audit tavsiyalarining bajarilishi bilan bog'liqligi ta'kidlanadi. Bu omillar O'zbekiston sharoitida ham davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatida risklarga asoslangan yondashuvni kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Nazorat rejasini tuzishda byudjet mablag'lari hajmi,

davlat xaridlari ulushi, avvalgi tekshiruvlarda aniqlangan kamchiliklar, korrupsiyaviy xavf omillari va ijtimoiy ahamiyatga ega dasturlar inobatga olinishi zarur.

Riskga asoslangan nazorat barcha tashkilotlarni bir xil tartibda tekshirishdan ko'ra, yuqori xavfli yo'nalishlarga ko'proq e'tibor qaratishga imkon beradi. Natijada nazorat resurslari samarali taqsimlanadi, muhim moliyaviy xavflar oldindan aniqlanadi va byudjet intizomi buzilishlarining oldi olinadi.

Raqamlashtirish davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirishning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Elektron byudjet, davlat xaridlari, g'aznachilik, buxgalteriya hisobi va ichki audit ma'lumotlari yagona tahliliy muhitda birlashtirilsa, nazorat organlari moliyaviy operatsiyalarni real vaqt rejimida kuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Raqamli nazorat vositalari inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi, hisobotlarni tezkor shakllantiradi, xavf indikatorlarini avtomatik aniqlaydi va audit tavsiyalari ijrosini mas'ul ijrochilar kesimida monitoring qilish imkonini beradi. Bu esa nazorat natijalarining shaffofligi va amaliy ta'sirini oshiradi.

Quyidagi jadvalda davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari, mavjud xavflar va kutilayotgan natijalar umumlashtirilgan.

1-jadval

Davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirish yo'nalishlari

Rivojlantirish yo'nalishi	Amaliy vazifa	Asosiy xavf	Kutilayotgan natija
Institutsional muvofiqlik	Tashqi audit, ichki audit va moliyaviy nazorat vakolatlarini aniq ajratish	Funksiyalar takrorlanishi va mas'uliyatning noaniqligi	Yagona va samarali nazorat muhiti
Riskga asoslangan nazorat	Yuqori xavfli byudjet xarajatlari va xaridlarni ustuvor tekshirish	Muhim moliyaviy xavflarning kech aniqlanishi	Nazorat resurslaridan oqilona foydalanish
Raqamlashtirish	Elektron byudjet, xaridlar va hisobot tizimlari ma'lumotlarini integratsiya qilish	Ma'lumotlarning kechikishi va qo'lda tahlil xatolari	Tezkor monitoring va shaffof hisobot
Tavsiyalar ijrosi	Audit xulosalari bo'yicha mas'ul ijrochi va muddatlarni nazorat qilish	Kamchiliklarning takrorlanishi	Moliyaviy intizomning oshishi
Kadrlar salohiyati	Auditor va nazoratchilarni xalqaro standartlar	Kasbiy malaka yetishmasligi	Nazorat sifati va amaliy tavsiyalar kuchayishi

	hamda data-tahlil bo'yicha o'qitish		
--	-------------------------------------	--	--

Manba: O'zbekiston Respublikasining 2025 va 2026-yillar uchun Davlat budjeti to'g'risidagi qonunlari, 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish strategiyasi hamda muallifning tahliliy yondashuvi asosida tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, davlat moliyaviy nazorati tizimining institutsional rivojlanishi bir nechta o'zaro bog'liq yo'nalishlarni qamrab oladi. Vakolatlar muvofiqligi, riskga asoslangan rejalashtirish, raqamli monitoring, tavsiyalar ijrosi va malakali kadrlar birgalikda ishlagandagina moliyaviy nazorat real natija beradi.

Kadrlar salohiyatini oshirish davlat moliyaviy nazorati tizimining barqaror ishlashida alohida ahamiyatga ega. Nazorat xodimlari byudjet qonunchiligi, davlat xaridlari, xalqaro audit standartlari, axborot tizimlari va ma'lumotlar tahlili bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lishi kerak.

Institutsional rivojlanishda audit tavsiyalarining ijrosini nazorat qilish mexanizmini kuchaytirish ham muhimdir. Har bir tavsiya bo'yicha mas'ul ijrochi, bajarish muddati va kutilayotgan natija aniq belgilanmasa, audit natijalari amaliy boshqaruv qarorlariga aylanmay qoladi.

Moliyaviy nazorat tizimida ochiqlik va jamoatchilik uchun tushunarli hisobotlar ham muhim omil hisoblanadi. Davlat moliyasi bo'yicha ma'lumotlarning ochiq e'lon qilinishi byudjet mablag'laridan foydalanish ustidan ijtimoiy nazoratni kuchaytiradi va davlat institutlariga bo'lgan ishonchni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston Respublikasida davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirish byudjet mablag'laridan samarali foydalanish, moliyaviy intizomni kuchaytirish va davlat boshqaruvida shaffoflikni ta'minlashning muhim shartidir. Buning uchun nazorat institutlari o'rtasida yagona axborot almashinuvi, metodologik muvofiqlik, raqamli monitoring va riskga asoslangan yondashuvni izchil joriy etish lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 24-dekabrda O'RQ-1011-son Qonuni "2025-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasining 2025-yil 25-dekabrda O'RQ-1105-son Qonuni "2026-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida".
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-aprelda 210-son qarori "2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida".
4. INTOSAI. GUID 3910: Central Concepts for Performance Auditing. Vienna, 2019.
5. Institute of Internal Auditors. Global Internal Audit Standards. Lake Mary, Florida, 2024.
6. World Bank. Internal Audit Key Performance Indicators: Public Sector Internal Audit Guidance. Washington D.C.